

моделі спрощеного оподаткування суб'єктів малого бізнесу, яка забезпечує відповідність рівня податкового навантаження платоспроможності суб'єктів малого бізнесу.

Окрім зазначеного, трапляються наукові публікації, які розкривають зміст та необхідність застосування лізингових, факторингових систем фінансування діяльності малих підприємств, залучення до процесу фінансування кредитні спілки та системи оптимізації кредитного процесу, що спрямований на покращення фінансового забезпечення суб'єктів малого бізнесу.

Висновки. Наукові узагальнення розгляду фінансового забезпечення малого підприємництва через системний підхід дають змогу стверджувати, що його функціональне призначення реалізовується через відповідну систему конкретних заходів, в основі яких покладено послідовність дій, що реалізуються через сукупність спеціальних фінансово-кредитних форм, інструментів та важелів фінансового забезпечення задля ефективного розвитку суб'єктів малого підприємництва, досягнення ними поставлених цілей та мети як на рівні окремого суб'єкта господарювання, так і загалом держави та її регіонів.

Отже, саме фінансове забезпечення суб'єктів малого підприємництва має бути зорієнтоване на створення системи спеціальних форм та методів фінансової підтримки задля сприяння розширеному виробництву та підвищенню їх ділової активності. Відповідно подальші дослідження в зазначеній сфері необхідно спрямовувати на вивчення основних форм та методів системи фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні та напрямів їх модернізації.

Література

1. Забаштанський М.М. Фінансове забезпечення комунальної сфери : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – "Гроші, фінанси і кредит" / М.М. Забаштанський. – Ірпінь, 2009. – 23 с.
2. Третякова О.В. Фінансове забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 – "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / О.В. Третякова. – К. : Вид-во "Наука", 2004. – 21 с.
3. Галабурда М.К. Фінансове забезпечення економічної політики в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 – "Економічна теорія" / М.К. Галабурда. – К. : Вид-во "Наука", 2003. – 23 с.
4. Меркушев А.И. Финансовый механизм развития малого предпринимательства: теория, методология, практика : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра екон. наук: спец. 08.00.10 – "Финансы, денежное обращение и кредит" / А.И. Меркушев. – М. : ИЭД-ВО "ОРСУЛ", 2008. – 25 с.
5. Дорофеева О.Н. Совершенствование механизма финансовой поддержки малого предпринимательства (на примере Республики Коми) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.05 – "Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)" / О.Н. Дорофеева. – Сыктывкар, 2002. – 20 с.
6. Мохненко А.С. Становлення малого бізнесу регіону та підтримка його розвитку (на прикладі Херсонської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 – "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка" / А.С. Мохненко. – К. : Вид-во "Наука", 2002. – 21 с.
7. Абышева А.В. Финансовое обеспечение малого предпринимательства : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.10 – "Финансы, денежное обращение и кредит" / А.В. Абышева. – Санкт-Петербург, 2009. – 20 с.
8. Ускова Л.В. Мале підприємництво в системі регіонального розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 – "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка" / Л.В. Ускова. – К. : Вид-во "Наука", 2002. – 17 с.

9. Иванов С.А. Государственная поддержка малого предпринимательства в условиях нестабильности внешней среды : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра екон. наук: спец. 08.00.01 – "Экономическая теория" / С.А. Иванов. – Санкт-Петербург, 2001. – 48 с.

10. Чубарсва Л.І. Малий бізнес: теорія, механізми підтримки становлення та розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – "Економічна теорія та історія економічної думки" / Л.І. Чубарсва. – Донецьк, 2008. – 21 с.

Куцук О.И. Системный подход к формированию финансовой поддержки малого бизнеса

Рассмотрена необходимость использования системного подхода к формированию финансового обеспечения развития малого предпринимательства. Рассмотрены научные взгляды относительно сущности и содержания финансового обеспечения с точки зрения системного подхода. Исследованы структура и уровни его формирования

Ключевые слова: системный подход, финансовое обеспечение, малое предпринимательство, формы финансового обеспечения.

Kutsik O.I. Systematic approach to the formation of financial support for small businesses

The necessity of using a systematic approach for the formation of financial support for small business. A review of the scientific opinion on the nature and content of financial support from the perspective of a systematic approach. A structure and the levels its forming are explored.

Keywords: systemic approach, financial security, small business, forms of financial support.

УДК 657.21

Ст. викл. Н.О. Литвиненко, канд. екон. наук –
НУ "Львівська політехніка"

АНАЛІТИЧНИЙ ОБЛІК ВНУТРІШНІХ РОЗРАХУНКІВ

Із застосуванням ієрархічного підходу розроблено аналітичний розріз субрахунків, призначених для обліку окремих структурних складових внутрішніх розрахунків (внутрішньогрупових та внутрішньогосподарських), що забезпечує системний підхід до нагромадження на рахунках бухгалтерського обліку інформації про результати внутрішніх операцій, необхідної для управління процесами розподілу та перерозподілу капіталу у групах взаємопов'язаних підприємств та суб'єктів господарювання із відокремленими підрозділами.

Ключові слова: внутрішні розрахунки, внутрішньогрупові розрахунки, внутрішньогосподарські розрахунки, підприємства, пов'язані відносинами контролю – підпорядкування, аналітичні рахунки.

Постановка проблеми. Створення груп та об'єднань взаємопов'язаних суб'єктів господарювання закономірно спричинює появу додаткових розрахунків між ними. Інформаційну базу та контроль у системі управління процесами перерозподілу капіталу, визначення їх ефективності та доцільності в межах взаємопов'язаних підприємств забезпечує система бухгалтерського обліку внутрішніх розрахунків, шляхом нагромадження, систематизації, узагальнення та інтерпретації інформації про внутрішні операції, необхідної для формування звітності та управління групою взаємопов'язаних суб'єктів господарювання.

Незважаючи на те, що система бухгалтерського обліку внутрішніх розрахунків повинна бути адаптована до реальних економічних відносин (що

є важливим елементом в управлінні та регулюванні економічних процесів у групах взаємопов'язаних підприємств), стан розроблення цієї предметної сфери не відповідає умовам діяльності груп та об'єднань підприємств, пов'язаних відносинами контролю-підпорядкування, у трансформаційній економіці.

Аналіз останніх досліджень. Автори наукових публікацій щодо бухгалтерського обліку внутрішніх розрахунків, здебільшого зосереджують увагу на аналізі методики обліку окремих внутрішньогрупових операцій із застосуванням субрахунку 682 "Внутрішні розрахунки" (у контексті їх врахування під час складання консолідованої фінансової звітності). Так, В.М. Костюченко під час дослідження особливостей обліку внутрішньогрупових операцій розкрила методологічні та методичні засади коригування фінансової звітності групи на вплив внутрішньогрупових операцій на активи та зобов'язання, прибутки та збитки, відображені в індивідуальних звітах [1, с. 132-151]. М.Р. Лучко розробив методику обліку: "внутрішньохолдингового руху товарно-грошових потоків і елімінування у консолідованій фінансовій звітності дебіторської й кредиторської заборгованості, що утворилась між підприємствами консолідованої групи; нереалізованого прибутку, втіленого в запасах підприємств консолідованої групи, що виникає при внутрішньогруповій торгівлі" [2, с. 5] та "моделі консолідованого обліку внутрішньохолдингових розрахунків за бартерними операціями, операціями толінгу, за вексельними операціями" [2, с. 7]. Онищенко В.П. обґрунтував доцільність використання "рахунку "Собівартість внутрішньогрупової реалізації" для нагромадження інформації щодо результатів внутрішньогрупових операцій [3, с. 8-9].

Голов С.Ф. у контексті дослідження сучасного стану та перспектив розвитку бухгалтерського обліку в Україні запропонував "використовувати субрахунок 683 "Внутрішньогосподарські розрахунки" для відображення розрахунків між центрами відповідальності на основі трансфертних цін" [4, с. 16]

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незначна кількість наукових досліджень, що містять характеристику відображення окремих внутрішньогрупових операцій із застосуванням субрахунку 682 "Внутрішні розрахунки" [1, с. 132-151; 2, с. 5,7], чи субрахунку 683 "Внутрішньогосподарські розрахунки" [4, с. 16], а не структурування даних щодо господарських операцій, здійснюваних між пов'язаними сторонами та в межах підприємств із філіями чи представництвами, свідчить про відсутність комплексних та завершених досліджень з проблематики аналітичного обліку внутрішніх розрахунків для підвищення достовірності облікової інформації, що зумовило вибір теми публікації, визначило мету та основні завдання дослідження.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання). Метою роботи є систематизація теоретичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо аналітичного відображення окремих структурних складових внутрішніх розрахунків на рахунках бухгалтерського обліку. Відповідно до поставленої мети визначено основне завдання, спрямоване на її досягнення: формування структури аналітичних рахунків, адекватної сучасним організаційно-правовим формам груп та об'єднань підприємств й економічним умо-

вам їх функціонування, для відображення на них за методом подвійного запису внутрішньогрупових та внутрішньогосподарських розрахунків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для відображення на рахунках бухгалтерського обліку за методом подвійного запису інформації про внутрішні розрахунки передбачено застосування кількох субрахунків (табл.).

Табл. Синтетичні рахунки та аналітичні рахунки першого порядку для відображення в обліку внутрішніх розрахунків*

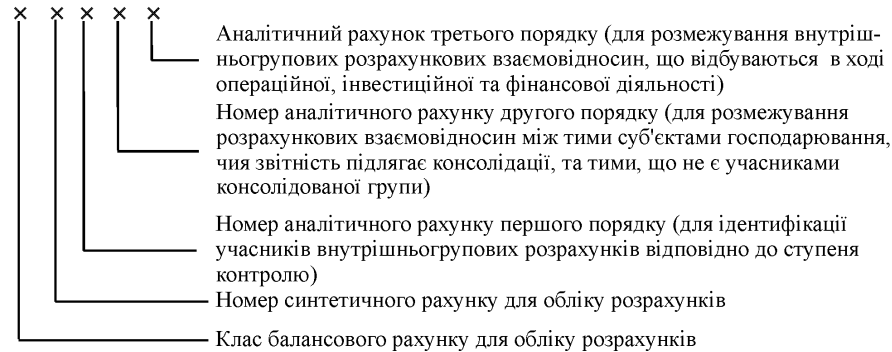
Рахунок		Субрахунки	Відображення у балансі	Призначення
код	назва			
36	Розрахунки з покупцями та замовниками	363 "Розрахунки з учасниками ПФГ"	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (р. 160-162)	Узагальнення інформації про розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи
		373 "Розрахунки за нарахованими доходами"	Дебіторська заборгованість з нарахованих доходів (р.190)	Ведення обліку нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню
37	Розрахунки з різними дебіторами	377 "Розрахунки з іншими дебіторами"	Інша поточна дебіторська заборгованість (р. 200)	Відображення розрахунків за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи)
		633 "Розрахунки з учасниками ПФГ"	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (р. 530)	Ведення обліку учасником промислово-фінансової групи розрахунків за одержані від учасників ПФГ товарно-матеріальні цінності (роботи, послуги)
67	Розрахунки з учасниками	671 "Розрахунки за нарахованими дивідендами"	Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками (р. 590)	Узагальнення інформації про розрахунки з учасниками та засновниками підприємства, що пов'язані з розподілом власного капіталу (дивіденди, повернення часток тощо) та за користування майном
		672 "Розрахунки за іншими виплатами"		
68	Розрахунки за іншими операціями	682 "Внутрішні розрахунки"	Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків (р. 200).	Відображення поточних розрахунків з дочірніми та асоційованими підприємствами
		683 "Внутрішньогосподарські розрахунки"	Поточні зобов'язання із внутрішніх розрахунків (р. 600)	Відображення поточних операцій з виробничими одиницями і господарствами, виділеними на окремий баланс

* Узагальнила автор як витяг із чинного Плану рахунків [5] та Інструкції про його застосування [6].

Виходячи з інформації, систематизованої у табл., внутрішні розрахункові взаємовідносини відображають на різних рахунках бухгалтерського обліку, на яких, поряд із цими розрахунками, обліковують розрахункові взаємовідносини із зовнішніми контрагентами, що ускладнює процедурний підхід до їхнього відображення методом подвійного запису та не дає змоги оперативно ідентифікувати залишки заборгованостей із пов'язаними сторонами та види операцій, за якими виникло сальдо заборгованості.

Тому пропонуємо бухгалтерський облік усіх операцій у межах груп взаємопов'язаних підприємств, крім розрахунків з учасниками та розрахунків за нарахованими доходами (залежно від ієрархічного рівня управління), обліковуювати на субрахунках, призначених для внутрішньогосподарських (субрахунок 683) та внутрішньогрупових (субрахунок 682) розрахунків, що забезпечує зіставність облікових даних підприємств, приналежних до групи та сприяє оптимізації процедур формування звітності.

Для того, щоб систематизувати операції із пов'язаними сторонами, що наведені в обліковій політиці, а також розмежувати їх на такі, що впливають на формування консолідованої звітності, та ті, які не підлягають відображенню у консолідованій фінансовій звітності, пропонуємо для головного підприємства групи (чи надфірмового утворення) запровадити систему аналітичних рахунків, розроблених із застосуванням ієрархічного підходу, на підставі чинних рахунків, призначених для обліку внутрішніх розрахункових взаємовідносин. Структуру аналітичного рахунку, призначеного для обліку внутрішньогрупових розрахунків, наведено на рис. 1.

Рис. 1. Структура аналітичного рахунку, призначеного для обліку внутрішньогрупових розрахунків (розроблено автором)

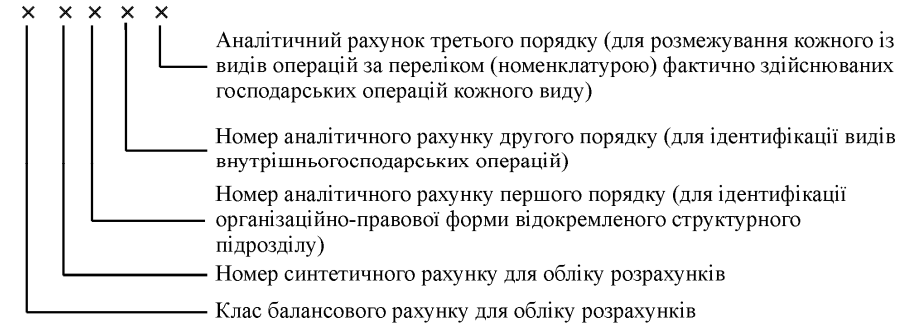
На схематичному зображенні структури аналітичного рахунку, призначеного для обліку внутрішньогрупових розрахунків (рис. 1), перший рівень їх деталізації (номер аналітичного рахунку першого порядку) передбачає розподіл внутрішньогрупових розрахунків за ступенем залежності учасників взаємних розрахунків на: дочірні підприємства, асоційовані підприємства, спільну діяльність. Другий рівень аналітичного обліку покликаний забезпечити розмежування внутрішньогрупових розрахункових взаємовідносин між тими суб'єктами господарювання, чия звітність підлягає консолідації, та тими, що не є учасниками консолідованої групи.

Третій рівень аналітичності передбачає деталізацію за видами діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової). На четвертому рівні можливе розмежування кожного із видів операцій за переліком (номенклатурою) господарських операцій кожного виду, які здійснюються у групі взаємопов'язаних підприємств. Якщо у головного підприємства групи є лише дочірні підприємства або асоційовані, то аналітичним рахунком першого порядку буде

розмежування внутрішньогрупових розрахункових взаємовідносин між тими суб'єктами господарювання, звітність яких підлягає консолідації, та тими, звітність яких не входить до периметру консолідації, тобто рахунок матиме не п'ятирівневу ієрархію, а чотирирівневу.

Ієрархічний підхід, проте з дещо видозміненою деталізацією, пропонуємо застосовувати для побудови аналітичного рахунку, призначеного для обліку внутрішньогосподарських розрахунків (рис. 2).

На рис. 2 перший рівень деталізації внутрішньогосподарських розрахункових взаємовідносин (номер аналітичного рахунку першого порядку) повинен забезпечувати ідентифікацію організаційно-правової форми відокремленого структурного підрозділу (представництво, філія), другий – вид операцій (за виділеним майном та за поточними операціями), на третьому рівні можливе розмежування кожного із видів операцій за переліком (номенклатурою) господарських операцій, які відбуваються всередині підприємства.

Рис. 2. Структура аналітичного рахунку, призначеного для обліку внутрішньогосподарських розрахунків (розроблено автором)

Під час спільної діяльності головне підприємство – контрольний учасник має відкривати до субрахунку 683 "Внутрішньогосподарські розрахунки" аналітичні рахунки третього порядку, відповідно до кількості учасників спільної діяльності, а четвертим рівнем будуть види здійснюваних операцій.

Внутрішні розрахунки, як відомо, є складовою системи бухгалтерського обліку підприємства та групи підприємств, пов'язаних відносинами контролю-підпорядкування. Тому їх не можна розглядати відокремлено, не беручи до уваги причинно-наслідкових зв'язків, що виникають за результатами здійснення таких операцій та проявляються, якщо потрібно визначити величину нереалізованого прибутку (збитку). Тому також пропонуємо застосовувати ієрархічний підхід до побудови рахунків бухгалтерського обліку, що призначені для обліку запасів, з метою розмежування цінностей, отриманих від зовнішніх (відносно групи) та внутрішніх контрагентів. Першим рівнем виступатиме вид запасів, а другим рівнем деталізації доцільно вибрати джерела надходження запасів (зовнішні чи внутрішні). На третьому рівні варто розмежувати рахунки з обліку товарно-матеріальних цінностей за структурою їх собівартості (облікова ціна, відхилення у ціні, транспортно-заготівельні витрати, загальноскладські тощо). Аналогічний підхід доцільно застосову-

вати для побудови синтетичних рахунків з обліку доходів, які рекомендовано розмежовувати на ті, що призначені для визначення сум доходів у межах групи пов'язаних підприємств та доходів від реалізації зовнішнім покупцям. Сформований із використанням пропонованого підходу аналітичний розріз рахунків дасть змогу безперешкодно ідентифікувати джерела надходження (від зовнішніх чи внутрішніх постачальників) запасів, залишок яких у місцях зберігання є на кінець звітного періоду, а також розрахувати суми нереалізованих прибутків та збитків на кінець звітного періоду.

Виділення окремих субрахунків другого та третього порядків, згідно з економічною сутністю господарських операцій в межах групи взаємопов'язаних підприємств для обліку та відображення у первинній фінансовій звітності внутрішніх розрахункових операцій, сприяє створенню інформаційної бази для управління, спрямованої на ефективний розподіл ресурсів у межах групи та контроль за їх цільовим використанням.

Зважаючи на усталені підходи до формування довідників контрагентів у бухгалтерських програмних продуктах та з урахуванням запропонованого ієрархічного підходу до побудови аналітичних рахунків бухгалтерського обліку внутрішніх розрахунків за їх структурними складовими, також вважаємо за доцільне формувати у базах даних учасників розрахункових взаємовідносин окремі довідники "Пов'язані сторони". Він, своєю чергою, міститиме підгрупи: "Дочірні підприємства", "Асоційовані підприємства", "Інші пов'язані сторони" та, за потреби, "Спільна діяльність зі створенням юридичної особи". У значення реквізитів картки елемента довідника "Пов'язані сторони" доцільно внести методи оцінки активів та зобов'язань під час здійснення внутрішніх операцій.

Суб'єкти господарювання, що мають відокремлені структурні підрозділи та є учасниками спільної діяльності без створення юридичної особи, мають формувати окремі довідники "Відокремлені підрозділи та спільна діяльність". Він міститиме перелік відокремлених підрозділів підприємства (філій та представництв) та спільної діяльності без створення юридичної особи. Пропонований підхід, на наш погляд, дасть змогу враховувати економічну сутність здійснюваних операцій у межах групи взаємопов'язаних підприємств, дотримуватися методики визначення фінансових результатів із урахуванням внутрішніх операцій, зробить облік прозорішим та спростить його розуміння користувачам програмних продуктів і звітності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Запровадження системи аналітичних рахунків для обліку внутрішніх розрахунків, виходячи з економічної сутності здійснюваних господарських операцій в межах групи взаємопов'язаних підприємств, сприяє створенню інформаційної бази для управління.

За результатами дослідження здійснено узагальнення розрахунків, на яких можуть обліковуватися господарські операції між підприємствами, що належать до групи взаємопов'язаних суб'єктів господарювання та в межах складноструктурних суб'єктів господарювання і, через систематизацію методичних аспектів щодо їхнього призначення й відображення у звітності та із

застосуванням ієрархічного підходу розроблено аналітичний розріз рахунків, призначених для обліку внутрішньогрупових та внутрішньогосподарських розрахунків як структурних складових облікового об'єкта "внутрішні розрахунки", що забезпечує системний підхід до накопичення інформації про результати внутрішніх операцій, необхідної для управління процесами розподілу та перерозподілу капіталу у групах взаємопов'язаних підприємств.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку полягають у методичному вирішенні проблеми відображення на рахунках бухгалтерського обліку (за методом подвійного запису) окремих внутрішніх господарських операцій: із перерозподілу доходних надходжень у межах одного суб'єкта господарювання з відокремленими структурними підрозділами, передавання коштів для фінансування діяльності.

Література

1. Костюченко В.М. Методологія й організація обліку і аналізу діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці : дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.09 – "Загальна теорія бухгалтерського обліку" / Костюченко Валентина Миколаївна; Київський НУ ім. В. Гетьмана. – К. : Вид-во "Наука", 2008. – 651 с.
2. Лучко М.Р. Консолідована фінансова звітність: системний підхід до побудови та розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.09 – "Загальна теорія бухгалтерського обліку" / М.Р. Лучко; Київський НУ ім. В. Гетьмана. – К. : Вид-во "Наука", 2008. – 29 с.
3. Онищенко В.П. Методика та організація консолідованої фінансової звітності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – "Загальна теорія бухгалтерського обліку" / В.П. Онищенко; Київський НУ ім. Т. Шевченка. – К. : Вид-во "Наука", 2008. – 21 с.
4. Голов С.Ф. Сучасний стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" / С.Ф. Голов; Київський НУ ім. В. Гетьмана. – К. : Вид-во "Либідь", 2009. – 31 с.
5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р., № 291. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=z0918-04>.
6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р., № 291. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>.

Литвиненко Н.А. Аналитический учет внутренних расчетов

С применением иерархического подхода разработан аналитический разрез суб-счетов, предназначенных для учета отдельных структурных составляющих внутренних расчетов (внутригрупповых и внутрихозяйственных), что обеспечивает системный подход к накоплению на счетах бухгалтерского учета информации о результатах внутренних операций, необходимой для управления процессами распределения и перераспределения капитала в группах взаимосвязанных предприятий и субъектов хозяйствования с обособленными структурными подразделениями.

Ключевые слова: внутренние расчеты, внутригрупповые расчеты, внутрихозяйственные расчеты, связанные предприятия, аналитические счета.

Lytvynenko N.A. Analytical accounting of the mutual internal settlements

Analytical accounts (subaccounts) for registration in dual-entry system of certain structural components of mutual internal settlements (intragroup and intracompany) have

been developed with application of the hierarchical method. This ensures systematic approach to accumulation (in dual-entry system) of the information on mutual internal settlements. This information is useful for managing distribution and redistribution of capital in groups of related enterprises and enterprises with branches.

Keywords: mutual internal settlements, mutual intragroup settlements, mutual intra-company settlements, related enterprises, analytical accounts (subaccounts).

УДК 338.48:332.1

*Проф. О.І. Мілашовська, д-р екон. наук;
доц. Н.М. Гоблик-Маркович, канд. екон. наук – Мукачівський ДУ*

МОДЕЛЬ ТУРИСТИЧНОГО КЛАСТЕРА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Визначено передумови створення туристичного кластера прикордонної території та рівні формування взаємовідносин між його учасниками. Досліджено послідовність формування туристичного кластера в Закарпатській області. Запропоновано інтегровану модель туристичного кластера в Закарпатській області, що сприятиме розвитку туризму й підвищенню рівня конкурентоспроможності туристичного регіону.

Ключові слова: туристичний кластер прикордонної території, принципи сталого розвитку регіону, мета-, макро-, мезо-, мікрорівні формування взаємовідносин у ТКПТ, модель туристичного кластера Закарпатської області, структурні елементи ТКПТ, коефіцієнт вступу у кластер, фактори стійкості та конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Відповідно до чинного законодавства України, "кластер" підпадає під класифікацію "інноваційна структура", порядок створення і функціонування якої регламентується Постановою Кабінету Міністрів України [1]. Дослідження світових практик свідчать, що в становленні та функціонуванні кластерів важливу роль відіграють навчальні заклади. Враховуючи обмеження, встановлені законодавством України, кластери за участю навчальних закладів можна створювати у вигляді інноваційної структури виду Б [7]. Найбільш успішними і відомими прикладами кластерних утворень у сфері туризму є кластер сільського туризму "Оберіг", туристичний кластер "Кам'янець", кластер "ЕКОТУР". Враховуючи значний розвиток галузі туризму в Закарпатській області та особливості її територіального розміщення, доцільним є створення кластерного утворення на прикордонній території.

Галузь туризму в Закарпатській області здійснює прямий вплив на соціально-економічний розвиток прикордонної території. Дослідження практиків та науковців доводять, що всі райони Закарпатської області мають відповідні умови та належне забезпечення для розвитку туристичної діяльності, але спостерігається нерівномірний розподіл по території області культурних, природних та трудових ресурсів, доступної інфраструктури, різне розташування від місць туристичного призначення.

Тому в кожному районі області повинні бути розроблені відповідні заходи в структурі маркетингової стратегії туризму, які дали б змогу визначити привабливість і унікальність місцевого туристичного продукту, а також створити конкурентоспроможний імідж прикордонного регіону на внутрішньому і зовнішньому ринках. Вважаємо, що створення туристичного кластера на прикордонній території та відповідної взаємодії учасників у ньому сприятиме збалансованому розвитку галузі регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість зарубіжних науковців приділили увагу дослідженню особливостей інтегрованих територіальних об'єднань, серед яких: М. Портер, Е. Бергман, К. Морган. У численних працях вітчизняних науковців визначено проблеми, які виникають під час створення та функціонування кластерів, зокрема: М.П. Войнаренко, С.В. Мочерного, А.О. Прочана, Д.М. Стеценка, В.В. Гоблика.

Однак недостатньо уваги приділено саме послідовності створення туристичного кластера на прикордонній території та особливостям формування відносин у середині утворення, тобто відсутні теоретичний та практичний інструментарій створення туристичного кластера в Закарпатській області. Тому невирішеність цих проблем і зумовили проведення нами відповідного дослідження.

Постановка завдання. Метою публікації є розроблення моделі туристичного кластера прикордонної території та визначення особливостей формування взаємовідносин між учасниками об'єднання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сукупність територіальних, інституційних, підприємницьких складових та їх конкурентних переваг дає змогу визначити загальну конкурентоспроможність туристичного кластера прикордонної території (ТКПТ) [3]. При цьому можливості суб'єктів виходити на ринок тієї чи іншої країни, регіону чи зони туристичної діяльності з конкурентоспроможним продуктом значно вищі, що досягається за допомогою розроблення в системі кластера фінансово, соціально, екологічно вигідної концепції одержання відповідних результатів під час координації діяльності державних установ. Таким чином, кінцева мета конкурентоспроможності кластера полягає в тому, щоб визначити наскільки можливою є самореалізація суб'єкта, який бере участь у туристичній діяльності.

Для успішного функціонування туристичного кластера необхідно дотримуватись таких принципів сталого розвитку регіону:

1. Екологічна стійкість: передбачає врахування фізичної основи процесу розвитку, який спрямований на збереження і раціональне використання природних ресурсів, включення до туристичної діяльності, на підтримку потенціалу екосистем поглинати або відновлюватися за умов втручання людини.
2. Економічна стійкість: передбачає пошук для економічного зростання на основі ефективного розподілу та раціонального використання ресурсів і постійного залучення державних та приватних інвестицій, щоб гарантувати не тільки прибутковість на мікроекономічному рівні, а також економічну ефективність на макросоціальному рівні у сьогоденні та майбутньому.
3. Соціально-культурна стійкість: передбачає збереження культурного ризмаїття, цінностей, що тепер існують у прикордонному регіоні, та створення індивідуальної свідомості та повної соціальної інтеграції.
4. Політико-інституційна стійкість: передбачає зміцнення демократичних механізмів, спрямованих на розробку і реалізацію державної політики, соціально-політичних важелів інституційних механізмів, де враховані критерії сталого розвитку.